

УДК 165 (075.8)
ББК Ю223я7
Д 759

Рецензенти: А.Є. Конверський – д-р філос. наук, проф., чл.-кор. НАН України (Київський національний університет імені Тараса Шевченка);
В.І. Онопрієнко – д-р філос. наук, проф. (Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України);
В.А. Рижко – д-р філос. наук, проф. (Центр гуманітарної освіти НАН України)

Гриф надано Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-7609 від 10.08.2010 р.)

Д 759 Дротянко Л.Г.
Філософія наукового пізнання : підруч. / Л.Г. Дротянко. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 224 с.

ISBN 978-966-598-670-6

У підручнику подано основні вітчизняні та західні концепції, що відображають філософське осмислення феномену науки як системи знань, сфери суспільної діяльності й соціального інституту. Специфіку наукового пізнання розкрито через виявлення впливу на розвиток науки різних сфер культури і передусім – рівня розвитку виробництва. Показано структуру науки в єдності її системоутворювальних елементів: понять, термінів, методологічних принципів і методів наукового пізнання. Розглянуто нові для сучасного етапу розвитку науки пізнавальні засоби, такі як інформаційні моделі, інформаційно-комп'ютерні технології тощо, а також своєрідність їх застосування в природничих і соціогуманітарних науках. Показано можливі способи гармонізації сучасної науки та вищої освіти. У кінці кожного розділу наведено питання і завдання для самоконтролю, список основної та додаткової літератури, що рекомендується для вивчення відповідних тем.

Для студентів вищих навчальних закладів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», аспірантів, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться когнітивними, логіко-методологічними та соціокультурними проблемами сучасної постнекласичної науки в контексті інформаційного суспільства.

УДК 165 (075.8)
ББК Ю223я7

ISBN 978-966-598-670-6

© Дротянко Л.Г., 2010
© НАУ, 2010

Вступ

Суспільство кінця ХХ – початку ХХІ ст. часто називають «постсучасним», «постмодерним», «постіндустріальним», «інформаційним» тощо, з огляду на істотні зміни, яких зазнали всі сфери суспільного життя порівняно з попереднім періодом. Проте найрадикальніші перетворення відбулися під впливом інформаційно-комп'ютерної революції, внаслідок чого виникли якісно нові засоби обробки, передачі, отримання й збереження різних видів інформації. Отже, центральною ланкою суспільного розвитку стає знання. Та не будь-яке знання виступає визначальною характеристикою певного етапу функціонування суспільства. Як відомо, знання може бути науковим і ненауковим. Кожен із цих різновидів виконує важливі функції в житті суспільства, але рушійною силою останнього виступає саме наукове знання. Рівень його розвитку та темпи зростання визначають і рівень науково-технічного й соціального прогресу суспільства.

Сутність наукового знання, закономірності його виникнення й розвитку, зміни його структури, взаємодії з іншими формами знання – повсякденного, паранаукового, міфологічного, релігійного, філософського тощо, – ролі та місця науки в різних сферах суспільного життя вивчає такий розділ філософії, як *філософія науки*. Вона досліджує особливості розвитку наукового знання в контексті соціально-культурних особливостей кожної історичної епохи, виявляє характер впливу економічних, політичних, релігійних та інших факторів на розвиток науки. Водночас філософський аналіз розвитку і функціонування науки в суспільстві дає змогу визначити специфіку впливу науки на інші галузі культури, основні тенденції їх взаємодії з метою прогнозування майбутнього.

Кожна конкретна наука напрацьовує власні поняття й терміни, принципи та методи дослідження, формує гіпотези, концепції, теорії тощо, але не займається дослідженням їхньої природи, меж застосу-

вання, взаємодії з іншими науками та суспільною практикою. Це є завданням філософії науки, оскільки філософія оперує всезагальним методом осягнення світу як цілісності, а також всезагальними категоріями, які використовуються конкретними науками. Вона покликана виявляти світоглядне, методологічне й практичне значення результатів, отриманих кожною наукою. Філософські категорії, принципи, методи у поєднанні є методологічним і світоглядним підґрунтям для конкретнонаукових досліджень.

Цей підручник з філософії наукового пізнання покликаний розкрити особливості сучасного суспільства як суспільства, заснованого на науковому знанні («інформаційного суспільства»); виявити сутність науки як системи знань, сфери суспільної діяльності та соціального інституту; продемонструвати рівні й основні структурні елементи сучасної науки; визначити логічні, методологічні, соціокультурні засади наукового знання; показати взаємовплив філософії та науки впродовж їх історичного розвитку; проаналізувати основні засади класифікації наук; накреслити основні напрямки гармонізації сучасної науки та системи вищої освіти.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1.1. Інформаційне суспільство як «суспільство знань»

Теорія інформаційного суспільства з'явилась як відповідь на запити передусім американського способу, де через впровадження персональних комп'ютерів у всі сфери суспільства істотно змінилися стандарти праці, навчання в системі вищої освіти, споживання товарів і послуг, обігу інформації тощо. Як відомо, американський соціолог *Деніел Белл* першим серед представників суспільних наук ще в 70-і роки ХХ ст. виявив суттєвий вплив інформації на всі суспільні процеси, зокрема на перерозподіл сфер зайнятості працівників. Він помітив, що більша їх половина зайнята не у сфері виробництва товарів, а у сфері послуг. Це дало йому змогу назвати новий період суспільного розвитку постіндустріальним. Навколо теорії постіндустріального суспільства розпочалася широка дискусія в наукових колах західного світу стосовно впливу комунікаційних технологій на подальший розвиток цивілізації. Проте сам Д. Белл зазначав, що його теорія є суто абстрактною й лише в найзагальніших рисах змальовує майбутнє, оскільки на той час ще не виявив у ньому місце інформації та комунікаційних технологій, а лише ґрунтовно проаналізував основні тенденції соціальних трансформацій, показавши, що на новому етапі суспільного розвитку стрижнем інформації стає *теоретичне знання*.

Його ідеї спонукали цілу плеяду провідних соціологів, культурологів та футурологів до розробки теорії інформаційного суспільства. Так, американський культуролог і футуролог *Елвін Тоффлер* у книзі «Третя хвиля» на основі аналізу широкого емпіричного матеріалу висловив особисте передбачення, згідно з яким після завершення епохи індустріалізму має розпочатися нова технологічна революція, яка приведе до «надіндустріальної» цивілізації. Поряд із суттєвими змінами в техніці, технології, політичній, релігійній та інших духовних сферах, сімейно-шлюбних, міжетнічних стосунках він пророкує значні зміни в інформаційній сфері. Зокрема, Е. Тоффлер так описував майбутній вплив комп'ютерів на життєдіяльність людей: «Окрім застосу-